

Sammenfatning

Modstandskraft mod radikalisering og voldelig ekstremisme: Et eksplorativt studie af modstandskraft i danske lokalmiljøer

CERTA har på opfordring af TrygFonden over ni måneder udforsket sammenhængen mellem radikalisering, voldelig ekstremisme og lokal modstandskraft med henblik på at udarbejde anbefalinger til, hvordan forebyggende indsatser mod radikalisering og voldelig ekstremisme kan styrkes.

Rapporten er skrevet ud fra en forståelse af, at det demokratiske samfund skal kunne rumme borgere, der har stærke holdninger til og sætter spørgsmålstejn ved flere af det etablerede samfunds normer og værdier. Det er i sig selv et sundhedstegn for et demokrati som det danske. Der opstår imidlertid en udfordring, når borgere radikaliseres og får tilknytning til voldelige ekstremistiske grupper og miljøer, der ikke blot udgør en trussel mod den fælles sikkerhed og de grundlæggende værdier, som det danske samfund bygger på, men som også skaber utryghed og mistro i skoler, boligområder, civil- og lokalsamfund og i sociale fora på internettet.

Kortlægninger viser, at en række ekstremistiske grupperinger og miljøer af forskellig karakter er aktive i Danmark. Dertil kommer, at der har været en række konkrete sager i Danmark og andre vestlige lande, hvor unge planlægger og i yderste konsekvens udfører terroranslag i deres eget land eller rejser til krigszoner for at tilslutte sig væbnede, ekstremistiske grupper. Denne type sager og angreb efterlader naturligt nok spørgsmål om, hvad der gik galt, og ikke mindst hvad der kunne være gjort for at forhindre radikalisering og voldelig ekstremisme på et tidligere stadie.

Debatten i Danmark har i den sammenhæng primært været centreret om, hvad myndighedernes rolle er og bør være. I den udstrækning den danske debat har fokuseret på civil- og lokalsamfundets rolle, er det hyppigst moskeer og religiøse autoriteter, der har stået i centrum. Den danske, empiribaserede forskning i radikaliserings viser imidlertid, at ideologi og religion ikke nødvendigvis er de afgørende faktorer, der driver og fastholder et ekstremistisk engagement, men ofte snarere er en efterrationalisering. Derimod peger litteraturen på, at en søgen efter fællesskab, ståsted og identitet hyppigt er afgørende faktorer for et ekstremistisk engagement.

Samtidig er det interessant, at der – særligt i den engelsktalende verden – har været et politisk fokus på behovet for, at lokalsamfund spiller en mere proaktiv rolle i forebyggelse af radikaliserings og voldelig ekstremisme. Denne rapport bygger på en antagelse om, at der er aktører og ressourcer til stede lokalt, der kan agere bolværk i indsatsen mod radikaliserings og ekstremisme. Denne antagelse er blandt andet baseret på forskning i *Community Resilience* ("det lokale samfunds modstandskraft") – et forskningsområde, som retter fokus mod hvilke lokale aktører, ressourcer og aktiviteter, der aktuelt eller potentielt bidrager til modstandskraft, når et lokalsamfund rammes af forskellige former for udfordringer og modgang.

Denne rapport sammenholder dansk, empirisk baseret forskning i radikaliserings og voldelig ekstremisme – hvor der er fokus på baggrundsfaktorer, katalysatorer, kontekster og processer – med forskning i det lokale samfunds modstandskraft. Dette fører til en række antagelser om modstandskraft, der efterfølgende udforskes gennem eksplorative interviews i danske lokalmiljøer, der har været berørt af radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Analysen er baseret på følgende hovedspørgsmål: Hvilke lokale aktører medvirker til at forebygge, inddæmme og modvirke radikaliserings og voldelig ekstremisme og hvordan? Under hvilke betingelser bidrager de bedst/mest? Kan modstandskraften styrkes og i givet fald hvordan?

Rapporten er bygget op om følgende hovedstruktur:

- En litteraturgennemgang af dansk, empirisk baseret forskning om radikaliserings og ekstremisme. Denne gennemgang viser, at der ikke er én fast og fælles definition på, hvad der fører til radikaliserings og ekstremisme. Det er derimod en kompleks og individuel proces hen mod ekstremistiske holdninger og/eller handlinger, hvor et individ accepterer u- eller antidemokratiske midler til at skabe forandringer i samfundet.
- En gennemgang og bearbejdning af eksisterende litteratur om det lokale samfunds modstandskraft, der peger på, at en række aktørers – inklusiv familie, frivillige foreninger, religiøse fællesskaber, lokale forretningsdrivende og lokale myndigheder – fælles sociale kapital kan bidrage til at forebygge, inddæmme og modvirke radikaliserings og ekstremisme.
- En analyse af resultaterne af en række eksplorative interviews fra lokalsamfund i Danmark, der har været berørt af voldelig ekstremisme. De valgte lokalsamfund er Gellerup i Aarhus, Vollsmose i Odense og Mjølnerparken i København samt Aalborg Øst for nogle enkelte interviews. Der er perspektiveret til højreekstremisme gennem et mindre antal interviews i Aarhus. Respondenterne er individer med en stærk forankring i deres respektive lokalområder, som for manges vedkommende arbejder med radikaliserings og ekstremisme eller på anden vis har haft problemstillingen inde på livet. Med udgangspunkt i analysen er lokale aktører tentativt indplaceret i en resiliensmodel for så vidt angår 1) deres påvirkningskraft i forhold til radikaliseringsprocesser og 2) deres fokus på, vilje til og faglige forudsætninger for at håndtere radikaliseringsproblemstillinger.

Rapportens hovedkonklusion er, at der er mange forskellige aktører, fora, processer og aktiviteter til stede lokalt, der allerede bidrager til eller potentielt kan bidrage til at øge den lokale modstandskraft mod radikaliserings og voldelig ekstremisme. Mere specifikt konkluderer rapporten, at velfungerende familier er helt afgørende for modstandskraften i første led, men at bredere netværk og tillid mellem aktører i civil- og lokalsamfundet i nogen grad kan kompensere, hvor de helt nære ressourcer ikke slår til. Et levende foreningsliv fremhæves som en væsentlig katalysator for, at tillid og netværk kan opstå.

De primære anbefalinger er:

At antiradikaliseringssindsatsen i Danmark i højere grad bør understøtte og foregå gennem aktører og aktiviteter i civil- og lokalsamfundet.

At der i nationale debatter om radikaliserings og voldelig ekstremisme i højere grad sættes fokus på de ressourcer og initiativer, der allerede er til stede lokalt. Dette er for at bygge videre på og promovere en mere positiv diskurs i forhold til områder, der hyppigt omtales som "belastede", samt for at lokalområder på tværs af landet kan lade sig inspirere af hinanden.

At der arbejdes på, at man lokalt får aftabuiseret svære emner, så enkeltpersoner i højere grad tør bede om hjælp i svære situationer. Lokale aktører med status og indflydelse kan med fordel gå forrest i denne proces, så lokalsamfundets kollektive ressourcer kan bringes i spil og i nogen grad kompensere, hvor de individuelle ressourcer er mangelfulde eller fraværende.

At viden og ekspertise, som de lokale myndigheder har opbygget over en årrække om for eksempel faresignaler og forebyggende tiltag, i videre udstrækning deles med de civil- og lokalsamfundsaktører, der aktivt efterspørger den.

At der fokuseres på inklusion af unge i positive fællesskaber i navnlig skoler, klubber og foreningsliv, og at der ikke tages afstand fra personen, men fra adfærden, når unge overtræder grænser og skaber problemer i disse fællesskaber.

At det undersøges, hvorfor personer, der er involveret i ekstremistiske netværk, typisk ikke er aktive eller har været aktive i det frivillige foreningsliv, som netop synes at kunne give et fællesskab og en social ramme, der kan agere bolværk mod ekstremisme.

At der fastholdes et fokus på, hvordan og hvornår mentorer effektivt formår at forebygge eller mindske, at søgende unge kommer under indflydelse af ekstremistiske idéer eller netværk.

At brugen af internettet og de sociale platformes potentiale for at bidrage til modstandskraft i lokalsamfundet undersøges nærmere.

At de religiøse fællesskaber og imamer, der står for en ikke ekstremistisk og mere mainstream fortolkning af islam, kommer mere ud af moskeerne og proaktivt oplyser om islam og giver de ekstremistiske grupper kvalificeret modspil. Dog med det forbehold, at religion ikke skal "pushes" til unge, der ikke er søgende.

At de lokale myndigheder skal ud på den anden side af skranken, for at deres potentielle bidrag til lokal modstandskraft kan foldes ud. Dette bør ske i en anerkendende tilgang, hvor der rækkes ud til de berørte individer og familier som ligeværdige medborgere.

At borgervendte rådgivningsinitiativer om radikaliserings og ekstremisme styrker indsatsen for at være til stede og blive mere synlige i de lokalområder, de gerne vil stå til rådighed for, så der gradvist kan opbygges gensidigt kendskab og gensidig tillid.

At lokale myndigheder og politikere sammen med civile aktører og medier i lokalsamfundet etablerer og udbygger kommunikation og dialog omkring problemstillinger relateret til radikaliserings og ekstremisme. Det har til formål at sikre lokalt forankrede fora og processer, der kan håndtere spørgsmål på tværs af lokalsamfundet.

At nationale politikker, love og regler skal give plads til, at lokale aktører kan tænke nyt ud fra devisen om, at "one-size-fits-all" ikke er et hensigtsmæssigt udgangspunkt. Den individuelle variation kan være stor fra sag til sag, og det lokale handlerum kombineret med faglighed og fokus på problemstillingen bliver derfor afgørende.